

GİRİŞ

MEHMET İPŞİRLİ
Bölüm Editörü

Dünyanın en mühim ilim ve eğitim merkezlerinden biri olan İstanbul, tarih boyunca birçok bilimsel faaliyete ev sahipliği yapmış, pek çok bilim adamının yetişmesine imkân sağlamış ve çeşitli vesilelerle sayısız bilim adamı tarafından da ziyaret edilmiştir. Aynı zamanda çok sayıda ve muhtelif sahalarda ilim kurumunun açıldığı bu şehirde, günümüze ulaşan veya ulaşmayan pek çok mekân, eğitim ve ilim faaliyetlerine sahne olmuştur. Takdir edilir ki, böylesine geniş bir konuda nelerin ve hangi mevzuların ele alınacağına karar vermek hiç kolay bir mesele değildir. İstanbul'un fethi ile birlikte yeni bir oluşum içerisine giren Osmanlı ilim toplumunun özellikleri kadar devlet düzeninin de öngördüğü hareketlilik sebebiyle, ilim ve eğitim alanına katkıda bulunan insanların hangi faaliyetlerinin şehre ait olup hangisinin ait olmadığı konusunda da karar vermenin zorluğu aşikârdır. Bütün bu endişeler göz önünde bulundurularak projenin bu cildinde, tarih boyunca İstanbul'da faaliyet göstermiş seçkin ilim kurumlarına ve buralarda gerçekleştirilen eğitim ve ilim faaliyetlerine yer verilmiştir.

"İstanbul'da Eğitim, Bilim ve Teknoloji" bölümü Osmanlı bilimi ile birlikte Osmanlı öncesi bilim ve eğitim faaliyetlerini de bir arada ele alacak şekilde, seçkin müellifler tarafından hazırlanmıştır. Bu bölümde ele alınan konular iki ana başlık altında toplanmıştır. Birinci başlık Eğitim, ikinci başlık ise Bilim-Teknoloji olarak belirlenmiştir. İlk başlığın altında Bizans döneminden günümüze kadar İstanbul'da meydana gelen eğitim faaliyetleri ile eğitim kurumları ele alınmıştır. Bu bölümde makalelerle ilgili olarak çerçeve yazılar ve derkenarlar vasıtasıyla, konularla bağlantılı ilgi çekici ilave bilgilere de yer verilmiştir. Medrese gibi İslam medeniyetinin en mühim eğitim kurumunun yanı sıra İstanbul'da açılan yabancı okullar da bu kısımda geniş bir yer tutmuştur. Bilim-Teknoloji başlığını taşıyan ikinci bölümde ise Bizans döneminden günümüze kadar İstanbul'da ortaya konulan bilimsel ve teknolojik faaliyetler ele alınmıştır. Bunlar arasında hiç şüphesiz askerî kurumlar ve teknolojileri ile ilgili çalışmalar dikkat çekici bir hacimdedir. Her iki bölümde de Cumhuriyet döneminden günümüze kadar olan konular sınırlı bir

şekilde ele alınmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra her ne kadar İstanbul başkent olmaktan çıkıp normal bir şehir statüsüne getirilmiş olsa da tarihî köklerinden gelmekte olan önemi devam etmiş ve yoğun bir eğitim ve bilim faaliyetine sahne olmuştur. Özellikle son kırk-elli yıl içinde İstanbul'da konumuzu ilgilendiren sahalarda meydana konulan çalışmalar ve faaliyetler çok ciddi olarak artmıştır. Bunların tümünü ele almak ve incelemek bu bölümün hacmini fazlasıyla zorlayacağı için, Cumhuriyet sonrası İstanbul eğitim ve bilim tarihi ile ilgili konuları biraz daha sınırlandırıp sadece çok mühim olanlarının ele alınması ve değerlendirilmesi yönüne gidilmiştir. Bu meydana önemli eğitim kurumlarıyla teknolojik manada büyük önem ifade eden elektriğin ve gazın İstanbul'a gelişini incelemekle iktifa edilmiştir. Çerçevenin belli başlı konularla sınırlı tutulmasının en mühim sebebi az önce de ifade ettiğimiz gibi cildimizi belli bir hacimde tutma endişesidir. Ancak hem Cumhuriyet öncesi hem de sonrası itibarıyla ele alınan eğitim, bilim ve teknoloji konularında İstanbul'da öne çıkan hemen her şeyden kısa da olsa bahsedilmeye gayret gösterilmiştir. Fetihden önceki Bizans döneminde İstanbul'da meydana gelen ilmî faaliyetler ve eğitim hareketleri ile bunların mahiyetleri konusunda çok az bilgi bulunmaktadır. Hiç şüphesiz Konstantinopolis'in Osmanlı öncesi itibarıyla yüzlerce yıllık ilim ve eğitimi, cezbedici, araştırılması hakikaten heyecan verici bir konudur ve bu durum, bir dönemden diğerine esaslı değişiklikler gösterir. Bizans döneminde Konstantinopolis'in yaşadığı uzun zaman diliminin en iyi şekilde anlaşılabilmesi için bu alan ile ilgili çalışmalarını, her iki bölümün de ilk makaleleri olarak ele aldık.

İstanbul'un Osmanlıların eline geçmesinden önceki birkaç yüzyıl içinde, ciddi ilmî faaliyetlere sahne olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle Haçlı ordusunun 1204 yılında yapmış olduğu büyük tahribat ve yağmalama, şehrin geleneksel yapısını dramatik şekilde bozmuş, eğitim ve bilim faaliyetlerine ciddi zararlar vermiştir. 1453 yılına kadar ekonomik ve siyasi bakımdan büyük sıkıntılar geçiren şehir ahalisinden herhangi bir ilmî faaliyetin beklenmesi tabiatıyla söz konusu değildir. Yine de şehrin bin yıldan fazla olan tarihî geçmişi,

Osmanlı İstanbul'una müspet manada etki etmiştir. Bu sebeple Osmanlı öncesi şehrin tarihinin en iyi şekilde anlaşılması, Osmanlıların fetihten sonra ortaya koyduğu katkılarının değerlendirilebilmesi açısından son derece mühimdir. Bizans dönemi ile alakalı olarak telif edilmiş olan her üç makalede ele alınan konular, birbirini tamamlayıcı mahiyette olup tarihi boyunca şehirde meydana gelen ilmî faaliyetleri göstermesi bakımından yeterli malumatı havidir. Bu makalelerde ele alınan ve Bizans dönemi Konstantinopolis'inde dikkat çeken teknolojik faaliyetlerden biri hiç şüphesiz İmparator Theofilos'un (829-842) kendi kendine çalışan makineler koleksiyonunun olmasıdır. Mesela, onun imparatorluk tahtı böyle bir düzenek sayesinde kendi kendine tavana doğru yükselebiliyor, aynı anda tahtın iki yanında yer alan aslanlar kükrüyor, kuyruklarını şaklatıyor, öte yandan kızıl akbabalar kalkıyor ve bütün bu gösterişe ilaveten kuşlar, altın ağaçlarda ötmeye başlıyordu. Söz konusu aletler, İskenderiyeli Filon'un (MS II. yüzyıl) veya eserleri X. yüzyılda istinsah edilen harikulade bir Konstantinopolis el yazması ile günümüze intikal etmiş olan Heron'un (MS I. yüzyıl) tarif ve tasvir ettiği kadim tekniklere göre yapılmıştı. Osmanlı Türklerinin İstanbul'a yerleşmeleri hiç şüphesiz, Bizans'ın son yüzyıllarında ciddi bir ilim ve eğitim faaliyetine sahne olmayan şehre çok ciddi bir hareketlilik ve ilmî canlılık getirmiştir. Özellikle Fatih Sultan Mehmed'in şahsi gayretleriyle şehirde kesif bir bilimsel hareketlilik başlamış ve ilmî canlılık devletin sonuna kadar zaman zaman artıp zaman zaman azalarak devam edegelmiştir. İstanbul'u bir ilim ve kültür merkezi yapmak gayretiyle başlatılan faaliyetler çerçevesinde bir yandan Sahn-ı Seman, Zeyrek ve Ayasofya Medresesi gibi pek çok yeni medreseler açılmış, öbür yandan dünyanın hemen her yerinden seçkin ilim adamları, cazip tekliflerle İstanbul'a davet edilerek kendilerine çok özel çalışma imkânları sağlanmıştır. Bunlar arasında Semerkant'tan gelen Ali Kuşçu, hiç şüphesiz en çok tanınanıdır. Ali Kuşçu'nun gelmesiyle birlikte devletin kuruluşundan sonuna kadar faaliyet gösterecek olan medreselerin ders programlarına bir çekidüzen verilmiş ve uzun asırlar sürececek olan bir sistem kurulmuştur.

Eğitim bölümünün Osmanlılar devriyle alakalı ilk makalesi, Osmanlı İstanbul'undaki düşünce hayatı ve hareketlerinden çok geniş ve detaylı bir şekilde bahsetmektedir. Bu makale özellikle bu cildin konularının seçilmesinde ortaya çıkan temel meseleleri analiz ederek başlar. Hiç şüphesiz İstanbul'un düşünce ve eğitim hayatını birbirinden ayırmak hayli güç bir meseledir. Nitekim ilim adamlarının ve sanatkârların belirli bir

eğitim sürecinden geçtikleri düşünüldüğünde, düşünce hayatının eğitim hayatı ile doğrudan irtibatlı olduğu görülür. Benzer bir şekilde siyasi ve idari hayatta etkin olan insanların ilim ve fikir hayatında etkin olmaları yanında, bunların da eğitim hayatı ile doğrudan irtibatlı olmaları da önem arz etmektedir. Bu durumda İstanbul'un eğitim hayatı ilim, fikir, sanat, idare ve siyasi alanda ortaya çıkan etkinliklerin önemli bir yerinde durduğu gibi, eğitim hayatında elde edilen bilgi ve becerilerin, gerçek hayattaki verilerle irtibatlı olarak uygulanması; daha sonra eğitime bu alanlarda kazanılan tecrübenin yansması da, dikkate alınması gereken mühim bir boyutu teşkil etmektedir.

Aynı bölümün bir diğer dikkat çekici makalesinde, fetihten Cumhuriyet'e kadar devam edecek olan geleneksel eğitim sistemi kapsamlı bir şekilde, zengin örnekler verilip muhtelif dönemlerdeki hadiseler değerlendirilerek incelenmiştir. Bu çalışmada etraflıca ele alınan Osmanlı eğitim sistemi ve müesseseleri konusu, özellikle İslam tarihi ve coğrafyasının meydana getirip geliştirdiği ortak ve geleneksel eğitim kurumu olan medreseler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hiç şüphesiz İslam eğitim sisteminin temel kurumu olan medrese ve medresedeki eğitim, düşünce ile doğrudan irtibatlıdır. Medrese bir yönü itibarıyla düşünce ortamını hazırlayan bir yönden de düşünceyi taşıyan ve onun devamını sağlayan bir müessesedir. Bu açıdan medreselerin hem eğitim hem de düşünce hayatında çok mühim bir yeri vardır. Söz konusu makale özellikle ulemayı ve onların başta padişahlar olmak üzere, diğer devlet ricaliyle olan münasebetlerini, siyasi ve ilmî etkilerini, vermiş olduğu ilmî eserlerini, dünya ilim tarihindeki yerlerini, devlet idaresindeki önemlerini ve konumlarını derinlemesine incelemektedir. Özellikle vurgulamak lazım gelir ki Osmanlı uleması, devlet ve cemiyetin temel bir unsuru olup bilhassa kuruluş ve yükselme dönemlerinde yeni ufuklar sergilemiş ve toplumda bir dinamizm oluşturmuştur. Siyasi ve coğrafi açıdan olduğu kadar eğitim ve düşünce hayatı açısından da İslam dünyasında çok mühim bir konuma sahip bulunan İstanbul'da, Osmanlı devletinin en yüksek seviyeli medreseleri yer almakta ve burada yetişen medrese talebeleri, eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkenin her bir tarafına dağılmaktaydı. İstanbul'da bulunan âlimler Osmanlı ilmiye teşkilatının omurgasını teşkil etmekteydi. Bunun yanı sıra farklı geleneklerden gelen özellikle Arap eyaletlerinin tanınmış, köklü medreselerinde okuyan fakat sistemin dışında kalmış Mısır-Ezher, Şam, Tunus, Cezayir uleması olduğu gibi ayrıca Osmanlı ülkesi olmadığı hâlde Osmanlı ile çok sıkı münasebetler içinde olan

İran uleması, Fas, Özbek ve Babür uleması da İstanbul âlimleriyle yakın münasebetler içinde bulunmaktaydı. Bu âlimlerin özellikle diplomatik bir görevle Osmanlı ülkesine geldikleri, zaman zaman ilmî tartışmalara katıldıkları bilinmektedir.

Eğitim konuları arasında ele aldığımız tarih boyunca İstanbul'daki tıp eğitimi, Bizans döneminden başlayıp günümüze kadar geniş bir şekilde muhtelif örnekler verilerek ele alınmıştır. Bunun yanı sıra ayrıca kimya eğitimi ve kurumları da etraflıca incelenmiştir. Kimya konusu, özellikle Avrupa'da ortaya çıkan bilim ve teknoloji devrimi sonrası büyük önem kazanmış ve hem eğitime hem de uygulanmasına büyük önem verilmiştir. Bu açıdan kimya eğitimi konusu da ayrı bir makale olarak telif edilmiştir.

İstanbul'da XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra, yani özellikle Tanzimat'ın ilanını takip eden yıllarda hızlı bir şekilde modern tarzda eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır. Açılan bu eğitim kurumları arasında yerli modern okulların yanı sıra hususan yabancılar tarafından işletmeye açılan okullar dikkat çeker. Bir kısmı tamamen misyoner faaliyetleri için açılan bu okullarla ilgili de hayli geniş bir çalışma eğitim bölümünün içinde yer almıştır. Bu bölümde yer alan Tanzimat döneminde İstanbul'da açılan modern okullarda Müslüman halkın eğitimi konusu ile ilgili makale son derece geniş ve detaylı bilgilerle mücehhezdir. İstanbul'daki eğitim hayatının en dikkat çeken yönlerinden birisi de geleneksel Türk-İslam medeniyetine ait eğitim faaliyetlerinin yanı sıra gayrimüslim okullarının da bulunmasıdır. Bu konuda telif edilen bir çalışmada ise İstanbul'daki gayrimüslimlerin eğitimi incelenmiş, onların okulları, eğitim sistemleri ve hukuki yapıları ortaya konulmuştur. Bu bölümde incelenen diğer eğitim kurumları ise Darüşşafaka, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlîsi, Amerikan Kız Koleji ve Amerikan Kız Teoloji Okulu'dur. Osmanlıların modern manadaki ilk üniversitesi olan Darülfünun konusu da bölümün mühim çalışmalarından birisi olarak yer almıştır.

XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan, çoğu Cumhuriyet döneminde de devam eden eğitim kurumları ve bilim faaliyetleri, eğitim bölümümüzün son çalışması olarak yer almıştır. Cumhuriyet dönemi İstanbul'daki eğitim faaliyetleri de bu çalışmada geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Bugün içinde barındırdığı elli kadar üniversite ve çok sayıdaki eğitim kurumlarıyla hakiki manada bir ilim-eğitim şehri olan İstanbul'un dünyadaki yerini anlayabilmek için son doksan yıllık tarihine dikkatlice bakmak lazım gelir. Hiç kuşkusuz Cumhuriyet dönemi İstanbul'unun eğitim ve bilim hayatını

birkaç makale ile anlatmak kolay bir iş değildir. Zira üç imparatorluğa başkentlik yapan İstanbul, Cumhuriyet dönemine, bunların, bilhassa altı yüz yıllık Osmanlı medeniyetinin mirasçısı olarak girmiştir. Bu mirasın en önemli unsurlarından biri, Cumhuriyet'i kuran nesli yetiştiren modern eğitim kurumlarıdır. Söz konusu miras, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Türk eğitim sisteminin omurgasını teşkil etmiştir. Gerçekten de Türkiye Cumhuriyeti'nin tevarüs ettiği Osmanlı eğitim mirasının önemli bir bölümü İstanbul'daydı. Kentin ülke eğitim sistemindeki başlıca rolü, orta ve yükseköğretim kademelerinde daha bariz hâle geliyordu. Nitekim 1923-1924 öğretim yılında Türkiye'deki özel ve resmî liselerin yarısından fazlası, üniversite ve yüksekokulların ise tamamı İstanbul'daydı. Fakat hemen belirtelim ki İstanbul'un eğitim sistemindeki seçkin konumu, sahip olduğu eğitim kurumlarının sayısı kadar, onların niteliği ile ilgiliydi; çünkü ülkenin farklı kademelerdeki en iyi okulları da buradaydı. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul, Türkiye eğitim sistemini anlatan mükemmel bir örneklem oluşturuyordu; bu sebeple de onun eğitim tarihini yazmak, ülkeninkini yazmak kadar güçtür.

"Bilim ve Teknoloji" başlıklı bölümde ağırlıklı olarak askerî teknoloji ele alınmaktadır. Bizans İstanbul'undaki bilim ve teknoloji iki makalede ele alınmaktadır. Bölümün ilk yazılarını oluşturan yazılarda çok da fazla olmayan tedahüllere konulara yaklaşımlarındaki farklılıkları okuyuculara taşımak ve akışı değiştirmemek maksadıyla, müdahale edilmedi. Bu yazılar, Osmanlı öncesi İstanbul'unun bilim hayatını, teknolojik gelişmelerini ve kronolojisini ana hatları ve dönüm noktalarıyla ortaya koymakta ve tarihi süreci bir bütünlük içerisinde okuyucuya aktarmaktadır. Bu yazıları Osmanlı dönemi bilim ve teknoloji hayatını anlatan makaleler takip etti.

Osmanlılar döneminde İstanbul'daki askerî kurumlar arasında hiç şüphesiz en mühimleri Tersane-i Âmire ve Tophane-i Âmire kurumlarıdır. Her ikisi de İstanbul'un fethinden kısa bir süre sonra bir birine yakın mekânlarda kurulmuş ve zaman içinde son derece büyük askerî kurumlar haline gelmişlerdir. Denizcilikte modern teknolojilerin uygulanmaya başlandığı XVIII. ve XIX. yüzyıllardaki Osmanlı deniz teknolojisinin ele alındığı makalede gelişen yeni teknolojik uygulamalar, buna paralel olarak artan faaliyetler ve denizcilik ile ilgili liman ve tersaneler değerlendirilmiştir. Özellikle modern gemi yapım teknik ve teknolojileri ile denizcilikteki yeni uygulamalar ele alınmıştır.

Tersane-i Âmire'den sonra en büyük askerî kurum olan Tophane-i Âmire de faaliyetleri ve mahzen ve

ambarlarıyla son derece büyük bir merkez idi. Daha önceleri bir Ceneviz yerleşim yeri olan Tophane semti içinde kurulan Tophane, devletin en büyük top döküm merkezi olarak XIX. yüzyılın ortalarına kadar faaliyette kalmıştır. İçinde çalışanların zaman zaman binleri bulduğu bu askerî fabrikada özellikle savaş dönemlerinde üretim ve faaliyetler artmış, buna paralel olarak etraftaki hareketlilik de çoğalmıştır. Söz konusu makalede, Tophane semti ile birlikte Tophane-i Âmire'deki faaliyetler ve Tophane'nin bölümleri ile birlikte burada yapılan diğer faaliyetler değerlendirilmiştir. Bir diğer askerî kurum olan baruthanelerin ele alındığı makalede ise, İstanbul'da faaliyet gösteren tüm barut üretim merkezleri ayrı ayrı detaylı bir şekilde ele alınmış ve buradaki üretim faaliyetleri incelenmiştir. Fethin hemen ardından Atmeydanı'na kurulan ilk baruthaneyi daha sonra şehrin kenar mahallelerine kurulan diğer baruthaneler takip etmiştir. Zaman zaman ciddi kazaların meydana geldiği bu barut üretim merkezleri şehir dışında bulunan yerlere taşınmış ve insanlar için tehlike arz etmemesine özen gösterilmiştir. Ordunun barut ihtiyacının hemen hepsini karşılamaya yeterli olan baruthaneler zamanla yetersiz kalmaya başlayınca barut ithali başlamıştır. XIX. yüzyılda güherçileden barut üretimi yerine kimyasal barut üretimine geçilmesiyle İstanbul'da klasik yöntemle barut üreten fabrikalar eski önemini yitirmiştir. Osmanlı Devleti barut üretimi konusunda ortaya çıkan yeni teknolojiye adapte olmakta gecikmemiş, dışarıya bağımlı olmamak için derhal kendi tesislerini kurmuştur.

Avrupa tarzı eğitim veren Deniz ve Kara mühendishaneleri XVIII. yüzyılın son çeyreğinde, özellikle ordunun mühendislik hizmetlerine duyulan ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak açılmıştır. Nitekim mühendislik hizmetlerine duyulan ihtiyaç, silah teknolojisinde ve savaş taktiklerindeki gelişme ve değişimlerin de bir neticesi olarak, XVII. yüzyıldan itibaren giderek artan oranlarda kendisini hissettirmeye başlamış, nihayet XVIII. yüzyılda birçok ülkede ordu birlikleri içinde müstakil mühendislik birimlerine yer verilmesiyle sonuçlanmıştır. Kara ve deniz kuvvetlerinde tecrübeden kaynaklanan, uzun yıllar bilfiil hizmet vererek edinilen beceriye dayanan eğitilmiş olma hâlinin, teknik birikimin belirli bir öğrenimden geçmiş olarak edinilmesi ve buna uygulamadan gelen tatbikî eğitimin ilave edilmesiyle oluşan şekli, XVIII. yüzyıl ordularının subay kadroları yanında mühendislik dallarıyla ilgili teknik branşlarında da okullaşmayı bir zaruret haline sokmuştur. Bu zaruret neticesinde de Deniz ve Kara mühendishaneleri kurulmuştur. Söz konusu makalede

bu okulların kuruluşları ve faaliyetleri ele alınmaktadır. Sivil mühendislik eğitimi ve tarihi gelişimi ayrı bir makalede incelenmektedir.

Bu bölümün bir diğer makalesi ise İstanbul'da faaliyet gösteren bilimsel ve mesleki cemiyetler ile ilgilidir. Avrupa'da hayli erken bir dönemde başlamış olan cemiyetleşme faaliyetlerinin Osmanlı dünyasında yaygın olarak görülmeye başlanması XIX. yüzyılın başlarından itibaren. Osmanlı toplumunda yaşayan Türklerin genel olarak tıp ve eczacılık gibi alanlarla ilgilenmemeleri sebebiyle hekim ve eczacıların çok büyük bir çoğunluğu yabancılardan ve azınlıklardan oluşmaktaydı. Bunun bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'nde ilk mesleki cemiyetlerin XIX. yüzyılın ikinci yarısında yabancı ve azınlıklara mensup hekim ve eczacılar tarafından kurulmuş olduğu görülür. Bununla birlikte XIX. yüzyılın sonlarından itibaren bu alanlardaki Türklerin sayısının da giderek arttığı gözlenmektedir. İkinci Meşrutiyet'in ardından derneklerin sayısında bir patlama meydana gelmiş olmakla birlikte bunların büyük bir çoğunluğu kalıcı olamamıştır. Mesleki cemiyet ve kuruluşlar bakımından Osmanlı'dan 1960'lara kadarki dönem göz önüne alındığında bunların etkin ve sözü dinlenir örgütler olduğu görülür. Makalede bu ilmi ve mesleki cemiyetler hakkında bilgiler yer almaktadır.

Bu bölümün son makaleleri ise İstanbul'da gaz ve elektrik kullanımı üzerinedir. Gaz kullanımının İstanbul'un gündelik hayatına girişi 1850'lere doğru olmuştur. Gazhanelerin kurulmaya başlamasının hemen ardından gaz tüketimi de yaygınlaşmaya başlamıştır. Makalede İstanbul'a havagazı verilmesi ve semtlerde bunun etkin şekilde bir aydınlatma aracı olarak kullanılması ile İstanbul'daki mevcut gazhaneler incelenerek günlük uygulamalar ele alınmıştır. İstanbul'un aydınlatılmasının ele alındığı makale ise hiç şüphesiz havagazı kullanımı ile doğrudan bağlantılıdır. Nitekim 1856 yılından itibaren Beyoğlu'nda başlayan cadde ışıklandırması faaliyetleri kısa sürede Beyoğlu'nun ve Galata'nın diğer caddelerinin aydınlatılmasıyla devam etmiştir. Hatta bazı Beyoğlu sakinleri de evlerine havagazı tesisatı yaptırmaya başlamışlardır. Aydınlatma faaliyetleri kısa sürede genişlemiş, daha sonra Tophane-i Âmire Caddesi, Talimhane, Ortaköy, Pangaltı, Bahçekapı, Beşiktaş Karakolu ve civarı, Yıldız Sarayı ve civarı, Gümüşsuyu Hastanesi, Hamidiye Etfal Hastanesi gibi yer ve mekânlarda da başlanmıştır. İstanbul'un suriçi ve Anadolu yakasındaki gazhanelerin birer birer devreye girmesiyle birlikte aydınlatma faaliyetleri bu semtlere de ulaşmış ve İstanbul'un pek çok semti gaz ile aydınlatılmaya

başlanmıştır. İstanbul'daki ilk elektrik fabrikasının 1888 yılında kurulup faaliyete geçmesinin ardından binaların da aydınlatılması gündeme gelmeye başlamış ve bu yönde adımlar atılmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in elektriğe ilgi duymasının ardından bu konu ile ilgili çalışmalar hızlanmış, Avrupa'dan elektrikli araba ve sandal getirilmiş, sarayın aydınlatılmasına başlanmıştır. İstanbul şehrinin aydınlatılması konusuna da eğilen sultan, bu amaçla, İzmir şehrinin elektrikleendirilmesi için imtiyaz talep eden Alman uyruklu Ferdinand'la, İstanbul'un da elektrikleendirilmesi için müzakereler yapılmasını istedi. Elektriğin şehre ve binalara getirilmesi konusu üzerinde durulurken bir yandan da tehlikelerine dikkat çekilmiş ve bunların önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması istenilmiştir. İstanbul'a elektriğin gelmesi ve yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte elektrik şirketleri de kurulmaya başlanmıştır. İstanbul'da elektrik, 1923-1933 döneminde, şehrin aydınlatılmasının yanı sıra sanayi ve ulaşım sektöründe de geniş şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu dönemde İstanbul, elektrikle birlikte modernleşme sürecinin altyapısını ve dinamiklerini oluşturmaya başlamış ve bu süreç zamanla şehrin ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir değişimin zeminini hazırlamıştı. Şehrin 1923 öncesi ve sonrasının ağır sosyal, ekonomik ve siyasi şartları göz önüne alındığında, elektrik üretimi ve yaygınlaştırılması konusunda yapılanlar açısından 1930'larda gelinen nokta oldukça önemlidir. Elektrik, bu dönemde, şehrin tarihsel dönüşümünde ve modernleşmesinde fonksiyonel ve öncü bir rol oynamış, en azından, bu dönüşümü hızlandıran etkin bir araç olmuştur. Makalede İstanbul'da elektrik kullanımının getirdiği sorunlar ve yeni hayat tarzı ele alınmaktadır.

“İstanbul'da Eğitim, Bilim ve Teknoloji” bölümün konuları ve bu konuları ele alacak müelliflerin belirlenmesi hususu, bu alanın uzmanları olan pek çok hocamızın ve meslektaşımızın samimi yardımları ve teklifleriyle tespit edilmiştir. Hiç şüphesiz İstanbul gibi geçmişte ve günümüzde dünyanın en büyük ilim ve düşünce merkezlerinden birisi olan bir şehrin bu sahadaki tüm konularının ele alındığı iddiasında değiliz. Ancak şehrin eğitim, bilim ve teknoloji alanında bilinmesi gereken temel konularını yansıtmaya hususuna da büyük itina gösterilmiştir. Ancak, iktisat, ulaşım ve haberleşme başta olmak üzere diğer bölümlerdeki, bazı yazıların da bu bölümü tamamlayıcı bir mahiyete sahip olduğu, dikkatten uzak tutulmamalıdır.